Vestnik zoologii **32**(5-6): 107–113, 1998

УДК 598. 2+ 719. 52 /477/

ДО ВИВЧЕННЯ ОРНІТОФАУНИ МІСЬКИХ ТА ПРИМІСЬКИХ ЗЕЛЕНИХ НАСАДЖЕНЬ В УМОВАХ ЦЕНТРАЛЬНОГО ПРАВОБЕРЕЖЖЯ ЛІСОСТЕПУ УКРАЇНИ

Л. М. Містрюкова

Уманський педагогічний інститут, вул. Садова, 2, 258900, Умань, Україна

Отримано 7 лютого 1998р.

К изучению орнитофауны городских и пригородных зеленых насаждений в условиях центрального правобережья Лесостепи Украины. Мистрюкова Л. М. — В течение 1994–1997г. г. в 26 городских и пригородных урбоценозах региона установлено гнездование 90 видов птиц, в том числе: в дендрологических парках — 71 (средняя численность — 4,19 ос./га). в городских парках — 59 (4,10 ос./га), в скверах — 28 (15,18ос./га), в пригородных лесных зонах — 72 вида средней численностью 3,49 ос./га. При характеристике заселения теми или иннми видами птиц определенных типов урбоценозов вводится индекс поселення (ип). По способу гнездования орнитофауна подразделяется на 5 экологических групп: кроногнездящиеся — 34 (37,78%), дуплогнездящиеся — 23 (25,56%), наземногнездящиеся — 22 (24,44%), норниковые — 3 (3,33%), связанные со строениями — 8 (8,88%) видов.

Ключевые слова: Украина, Правобережная Украина, Лесостепь, орнитофауна, урбоценозы.

Study of the Ornithofauna of the Urban and Suburban Green Plantations in the Central Cis-Dnieper Forest-Steppe of Ukraine. Mistrukova L. M. — During 1994–97 in the 26 urban and suburban urbocoenoses 90 species of birds were determined as follows: 71 (average number — 4.19 indivIduals/ha) in a dendrological park, 59 (4.10 indivIduals/ha) in town parks, 28 (15.18 indivIduals/ha) in public gardens, 72 species with the average number 3.49 individual/ha in suburban forest zones. The index of the settling (IS) is introduced to characterize the settling by some bird species in certain types of urbocoenoses. According to the mode of nestling all ornithofaunas are divided into 5 oecologIcal groups: the nestling in tops of trees — 34 (37.78 %); the nestling in the hollows of trees — 23 (25.56%); nestling on the ground — 22 (24.44%), nestling in burrows — 3 (3.33%), associated with buildings — 3 (8.88%) species.

Key words: Cis-Dnieper Ukraine, Forest-Steppe, ornithofauna, urbocoenoses.

Вступ

Вивчення орнітофауни різних типів міських та приміських зелених насаджень в густонаселених районах України, куди, зокрема, відноситься центральна частина правобережного Лісостепу, являє собою певний науковий інтерес, бо саме птахи є одним із основних біологічних компонентів цих урбоценозів, служать одним з показників загального екологічного стану.

В Україні перші дослідження з проблем міської орнітофауни в цілому відносяться до початку нинішнього століття. Такими, зокрема, були роботи М. В. Шарлеманя (1909) — «Список птиц окрестностей г. Києва», А. П. Даниловича (1925) (автор робить орнітологічний огляд по м. Киеву), та дві роботи В. Волянського (1927, 1929), присвячені орнітофауні м. Одеси. До цього ж періоду відносяться і дослідження М. І. Гавриленка (1929) стосовно орнітофауни та окремих питань її урбанізації в умовах м. Полтави та Полтавської області. Пізніше цим же автором була опублікована робота, в якій проблема урбанізації птахів м. Полтави розглядається значно ширше (Гавриленко, 1970).

Лише короткий огляд існуючої орнітологічної літератури засвідчує, що в останні десятиріччя вивчення орнітофауни урболандшафтів в Україні значно активізується. Так, змінам пташиного населення в зеленій зоні М. Києва присвячені дослідження Д. В. Владишевського (1969) та М. Клестова (1995), Дніпропетровська та Кривого Рогу — Л. А. Губкіна (1991), факторам, які обумовлюють видову різноманітність і чисельність птахів в умовах промислових міст — Л. А. Губкіна, О. М. Мясоєдова і В. Л. Булахова (1983), орнітофауні м. Харкова — Л. С. Лісецького (1969), Л. С. Надточія і ін. (1989; 1993), м. Чернігова — М. Ф. Самофалова (1984), м. Житомира — А. А. Ткаченка (1984), птахам на-

селених пунктів Закарпатської низовини — В. С. Талпоша (1974), м. Львова — І. М. Горбаня (1992) та А. І. Гузія (1992) і ін.

Вийшли друком роботи, що стосуються загальних проблем синантропізації птахів (Кривицкий, 1992; Татаринов, 1992; Костюшин, Фесенко, 1994 та ін.). Проблемам сучасному стану та деяким історичним аспектам формування орнітофауни урболандшафтів Центральних районів України була присвячено кандидатська дисертація С. О. Лопарьова (1997).

Загальна кількість публікацій з орнітофауни урболандшафтів України, як вказує В. А. Костюшин (1994) на початок 90 років знаходилась у межах ста. Разом з тим слід зазначити, що більшість з них носить суто регіональний характер. Багато аспектів біології та екології птахів міських та приміських зелених насаджень залишаються поза увагою орнітологів. Це стосується, зокрема, вивчення особливостей формування орнітофауни найбільш типових міських зелених насаджень, таких як парки та сквери, а також приміських зелених зон. Крім того, на наш погляд, майже не розробленим це питання залишається для умов малих та середніх міст, які серед населених пунктів міського типу в Україні є найпоширенішими. Протягом 1994—1998 років ми вивчали видовий склад, чисельність та деякі екологічні особливості формування орнітофауни парків, скверів та приміських лісових зон на території Черкаської, Вінницької, Київської та Кіровоградської областей. В цілому дослідженнями було охоплено 26 біотопів, розташованих у 18 населених пунктах, в тому числі 2 дендрологічних парки («Софіївка» — м. Умань та «Олександрія» — м. Біла Церква), 8 міських та інших парків, 11 скверів та 5 приміських лісових зон і зон відпочинку. Загальна площа досліджуваних біотопів складає 1848,5га.

Облік чисельності птахів проводився в гніздовий період (травень-червень). На великих, відносно однорідних масивах дендропарків та приміських лісових зон використовували загально прийнятий в орнітології маршрутний метод, уточнений в методичних рекомендаціях О. Микитюка (1997), а в міських парках та скверах проводили абсолютний облік, приймаючи в усіх випадках, за відсутності гнізд, співаючого самця за пару. Як правило, облік проводився в ранковий час при максимальній активності птахів з використанням 4—6 повторностей.

Результати дослідження

Дослідження засвідчили, що одні і ті ж види птахів у різних типах біотопів зустрічаються в різній кількості або ж не гніздяться там взагалі, тому ми пропонуємо ввести такий показник, як індекс поселення (іп), який визначається як відношення кількості біотопів, де гніздиться певний вид до їхньої загальної кількості. Максимальний показник іп=1,00.

За час досліджень в межах досліджуваних біотопів нами зареєстровано гніздування 90 видів птахів, в тому числі у дендропарках — 71 або 78,88%, у міських парках — 59 (66,44%), у скверах — 28 (31,11%), у приміських лісових зонах — 72 види або 80,00% від загальної кількості (табл. 1).

Аналізуючи структуру гніздуючої орнітофауни досліджуваних урбоценозів слід відмітити, що за ступінню осілості вона на 27,78% представлена осілими (25) та на 72,22% (65 видів) перелітними видами. Серед осілих найбільш характерними для всіх типів біотопів (ІП=1) є голуб свійський із середньою чисельністю від 0,05 особин у приміських лісових зонах до 1,01 особин на 1 га у скверах, горлиця кільчаста (від 0,01 до 2,00 особин у тих же біотопах), дятел сивий, дятел строкатий великий, сойка, сорока, крук, синиця велика, горобець польовий, горобець хатній, щиглик — всього 11 видів. Найбільш спільними серед перелітних (ІП=1) є ластівка міська, плиска біла, іволга, шпак звичайний, славка садова, славка сіра, вівчарик жовтобровий, соловей східний, зяблик, зеленяк, коноплянка — всього 11 видів.

В гніздовий період чисельність птахів у різних типах біотопів має значні коливання, що, безперечно, обумовлюється комплексом екологічних факторів, серед яких, на наш погляд, домінують антропічні. Як бачимо з вищенаведених даних, до першої групи за індексом поселення (ІП=1) відноситься 22 види або 24,45% від їх загальної чисельності. Відповідно до другої групи (ІП=0,75) належить 30 видів (33,33%), до третьої (ІП=0,50) — 14 (15,55%), до четвертої — 24 (26,67%) видів. Четверту групу складають переважно рідкісні та дуже рідкісні види, як бугай, лелека білий, лебідь-шипун, крижень, шуліка чорний, яструб малий, канюк звичайний, курочка водяна, лиска, крячок чорний, крячок річко-

Таблиця 1. Видовий склад та чисельність птахів міських та приміських зелених насаджень в умовах центрального правобережжя Лісостепу України.

Table 1. Bird species and bird number of the urban and coutryside plants in the conditions of the central — rightcost side of the Ukrainian Foreststep.

Назва виду	Характер гніздування	Чисельність особин на 1 га (середня)'				Індекс поселення
		дендро парки	парки	сквери	Приміські зони	
Бугай (Botaurus stellaris)	Наз.	—	—	—	0,01	0,25
Чапля сіра (Ardea cinerea)	Кр.	—	—	—	0,18	0,25
Лелека білий (Ciconia ciconia)	Буд.	—	0,01	—	—	0,25
Лебідь-шипун (Cygnus olor)	Наз.	—	—	—	0,01	0,25
Крижень (Anas platyrhynchos)	Наз.	—	0,01	—	0,01	0,50
Шуліка чорний (Milvus korschun)	Кр.	—	—	—	0,01	0,25
Яструб малий (Accipiter nisus)	Кр.	0,01	—	—	0,01	0,50
Боривітер звичайний (Cerchneis tinnunculus)	Кр.	0,02	0,01	—	0,01	0,75
Канюк звичайний (Buteo buteo)	Кр.	—	—	—	0,01	0,25
Курочка водяна (Gallinula chloropus)	Наз.	—	0,01	—	0,01	0,50
Лиска (Fulica atra)	Наз.	—	0,01	—	0,01	0,50
Зуйок малий (Charadrius dubius)	Наз.	0,01	—	—	—	0,25
Крячок чорний (Chlidonias nigra)	Наз.	—	0,01	—	0,01	0,50
Крячок річковий (Sterna hirundo)	Наз.	0,04	—	—	—	0,25
Припутень (Columba palumbus)	Кр.	0,01	—	—	0,01	0,50
Голуб-синяк (Columba oenas)	Дупл.	0,01	—	—	—	0,25
Голуб свійський (Columba livia)	Буд.	0,07	0,26	1,01	0,05	1,00
Горлиця кільчаста (Streptopelia decaoctor)	Кр.	0,20	0,31	2,00	0,01	1,00
Горлиця звичайна (Streptopelia turtur)	Кр.	0,05	0,05	—	0,05	0,75
Зозуля звичайна (Cuculus canorus)	Кр.	0,02	0,03	—	0,02	0,75
Сич хатній (Athene noctua)	Буд.	0,01	—	—	—	0,25
Сова сіра (Strix aluco)	Дупл.	0,01	—	—	0,01	0,50
Дрімлюга (Capmulgus europaeus)	Наз.	0,01	—	—	—	0,25
Стриж чорний (Apus apus)	Буд.	0,07	0,02	0,11	—	0,75
Рибалочка голубий (Alcedo atthis)	Нор.	0,01	0,01	—	0,02	0,75
Бджолоїдка звич(Merops apiaster)	Нор.	0,02	—	—	0,01	0,50
Одуд (Upupa epops)	Дупл.	0,02	—	—	0,04	0,50
Крутиголовка (Junx torguilla)	Дупл.	0,03	0,02	—	0,10	0,75
Дятел сивий (Picus canus)	Дупл.	0,03	0,03	0,04	0,10	1,00
Дятел сірійський (Dendrocopos syriacus)	Дупл.	0,01	—	—	—	0,25
Дятел строкатий вел(Dendrocopos mayor)	Лупл.	0,06	0,09	0,07	0,09	1,00
Дятел строксередній (Dendrocopos medius)	Дупл.	0,02	0,05	—	0,01	0,75
Дятел строкмалий (Dendrocopos minor)	Дупл.	0,01	0,01	—	0,01	0,75
Ластівка берегова (Riparia riparia)	Нор.	—	—	—	0,01	0,25
Ластівка сільська (Hirundo rustica)	Буд.	0,10	0,03	—	0,02	0,75
Ластівка міська (Delichon urbica)	Буд.	0,11	0,02	0,12	0,12	1,00
Жайворонок лісовий (Lullula arborea)	Наз.	0,01	—	—	—	0,25
Щеврик лісовий (Anthus trivlalls)	Наз.	0,03	0,01	—	0,10	0,75
Плиска жовта (Motacilla flava)	Наз.	0,01	—	—	0,01	0,50
Плиска біла (Motacilla alba)	Дупл.	0,03	0,02	0,07	0,04	1,00
Сорокопуд-жулан (Lanius collurio)	Кр.	0,04	0,01	—	0,05	0,75
Сорокопуд-чорнолобий (Lanius minor)	Кр.	0,01	—	—	—	0,25
Іволга (Oriolus oriolus)	Кр.	0,05	0,06	0,07	0,09	1,00
Шпак звичайний (Sturnus vulgaris)	Цупл.	0,21	0,11	0,32	0,04	1,00
Сойка (Garrulus glandarius)	Кр.	0,08	0,05	0,10	0,09	1,00
Сорока (Pica pica)	Кр.	0,07	0,03	0,23	0,05	1,00
Галка (Corvus monedula)	Буд.	0,04	—	—	—	0,25
Грак (Corvus frugilegus)	Кр.	0,13	0,08	5,59	—	0,75
Ворона сіра (Corvus cornix)	Кр.	0,02	—	—	0,02	0,50

Таблица 1. (продолжение)

Крук (Corvus corax)	Кр.	0,01	0,05	0,05	0,04	1,00
Кропивник (Troglodites troglodites)	Кр.	0,01	—	—	—	0,25
Кобилочка річкова (Locustella fluvlatllis)	Кр.	—	—	—	0,01	0,25
Очеретянка велика (Acrocephalus arundinaceus)	Кр.	—	0,01	—	0,01	0,50
Славка чорноголова (Sylvia atricapilla)	Кр.	0,03	0,09	—	0,03	0,75
Славка садова (Sylvia borin)	Кр.	0,07	0,07	0,02	0,08	1,00
Славка сіра (Sylvia communis)	Кр.	0,03	0,01	0,03	0,03	1,00
Вівчарик весняний (Phylloscopus trochilus)	Наз.	0,06	0,01	—	0,01	0,75
Вівчарик-ковалик (Phylloscopus collybita)	Наз.	0,10	0,07	—	0,10	0,75
Вівчарик жовтобровий (Phylloscopus sibilatrix)	Наз.	0,05	0,02	0,03	0,07	1,00
Мухоловка строката (Ficedula hypoleuca)	Дупл.		0,07	0,03	0,09	0,75
Мухоловка мала (Siphia parva bechst.)	Дупл.	0,04	0,01	—	0,02	0,75
Мухоловка сіра (Musicapa striata)	Дупл.	0,05	0,01	—	0,02	0,75
Чекан луговий (Saxicola rubetra)	Наз.	—	—	—	0,01	0,25
Камінка звичайна (Oenanthe oenanthe)	Наз.	0,01	—	—	0,01	0,50
Горихвістка звичайна (Phoenicurus phoenicurus)	Дупл.	0,04	0,05	—	0,01	0,75
Горихвістка чорна (Phoenlcurus ochruros)	Буд.	0,02	0,01	0,04		0,75
Малинівка (Erithacus rubecula)	Наз.	0,05	—	—	0,01	0,50
Соловей східний (Luscinia luscinia)	Наз.	0,04	0,06	0,05	0,05	1,00
Синьошийка (Cyanosylvia svecica)	Наз.	—	—	—	0,01	0,25
Дрізд-горобинник (Turdus pilaris)	Кр.	0,04	0,15	0,36		0,75
Дрізд чорний (Turdus merula)	Кр.	0,03	0,03	—	0,06	0,75
Дрізд співочий (Turdus philemelos)	Кр.	0,07	0,11	—	0,20	0,75
Ремез (Remiz pendulinus)	Кр.	—	0,01	—		0,25
Гаїчка болотяна (Parus palustris)	Дупл.	0,12	0,09	—	0,08	0,75
Синиця блакитна (Parus caeruleus)	Дупл.	0,03	0,01	—	0,02	0,75
Синиця чорна (Parus ater)	Дупл.	—	—	—	0,04	0,25
Синиця велика (Parus maior)	Лупл.	0,16	0,25	0,64	0,15	1,00
Повзик (Sitta europaea)	Дупл.	0,07	0,05	—	0,07	0,75
Підкоришник (Certhia familiaris)	Дупл.	0,02	0,01	—	0,02	0,75
Горобець хатній (Passer domestlcus)	Дупл.	0,39	0,05	1,12	0,05	1,00
Горобець польовий (Passer montanus)	Дупл.	0,43	0,78	1,39	0,20	1,00
Зяблик (Fringilla caelebs)	Кр.	0,38	0,30	0,60	0,36	1,00
В'юрок канарейковий (Serinus serinus)	Кр.	0,03	—	—	—	0,25
Зеленяк (Chloris chloris)	Кр.	0,07	0,15	0,70	0,14	1,00
Щиглик (Carduelis carduelis)	Кр.	0,05	0,01	0,04	0,03	1,00
Коноплянка (Cannabina cannabina)	Кр.	0,10	0,06	0,10	0,07	1,00
Костогриз (Coccothraustes coccothraustes)	Кр.	—	0,05	0,04	0,06	0,75
Вівсянка звичайна (Emberiza citrinella)	Наз.	0,12	0,04	—	0,11	0,75
Вівсянка садова (Emberiza hortulana)	Наз.	0,01	—	—	—	0,25
Разом:	—	4,19	4,10	15,18	3,49	

Примітка: Наз— наземногніздуючі; Кр— кроногніздники; Буд— пов'язані з будівлями; Нор— норникові; Дупл— дуплогніздні.

вий, дрімлюга, синьошийка і ін., які, звичайно, гніздяться у специфічних умовах, як правило, не характерних для досліджуваних урбоценозів.

За способом гніздування досліджувана орнітофауна поділяється на 5 екологічних груп: кроногніздники (Кр.) — 34 види або 37,78%, дуплогніздники (Дупл.) — 23 види або 25,56%, наземногніздуючі (Наз.) — 22 види (24,44%), норникові (Нор.) — 3 види (3,33%), пов'язані з будівлями (Буд.) — 8 видів (8,88%).

Ми проаналізували розподіл птахів на групи за способом гніздування по найбільш типових біотопах. У дендропарках, зокрема, як і в цілому по досліджу-

ваних біотопах, домінують ті ж самі екологічні групи: кроногніздники дуплогніздники та наземногніздуючі види. Тут кроногніздники представлені 27 видами, що становить 38,03%, дуплогніздники — 21 (29,58%), наземногніздуючі — 14 (19,72%). Всього до 3 домінуючих груп належить 57 видів із 71 або 80,28%. До решти 2 групи відноситься 9 видів або 12,67% і розподіляються вони наступним чином: норникові — 2 (2,81%), пов'язані з будівлями — 7 (9, 86%).

В цілому у дендропарку «Олександрія» нами зареєстровано 61 вид птахів загальною чисельністю 4,91 особин на 1 га. У порівнянні із загальною чисельністю видів подібного за екологічними умовами дендропарку «Софіївка» тут їх більше на 6. Разом з тим тут відмічено 14 видів, відсутніх у «Софіївці». Це яструб малий, зуйок малий, крячок річковий, голуб свійський, сич хатній, дрімлюга, стриж чорний, бджолоїдка звичайна, жайворонок лісовий, плиска жовта, сорокопуд чорнолобий, кропивник, дрізд-горобинник, горихвістка чорна, галка. З іншого боку, в «Олександрії» не відмічені 8 видів, які гніздяться у «Софіівці» (голуб-синяк, совка, рибалочка голубий, дятел сірійський, дятел середній, дятел строкатий малий, камінка звичайна, крук, вівсянка садова).

Отже, для обох дендропарків спільними є 48 видів із 71, зареєстрованих в обох парках, тобто показник подібності видової структури їх орнітофауни становить 67,60%.

Серед птахів міських парків (всього 59 видів) домінують 3 групи:

кроногніздники, дуплогніздники та наземногніздові. До групи кроногніздуючих птахів відноситься 23 види або 38,98%, дуплогніздників — 19 (32,20%), наземногніздуючих — 10 видів або 16,96%. Решта 2 групи об'єднують 7 видів, зокрема: пов'язані з будівлями — 6 (10,17%), норникові — 1 (1,69%).

Середня чисельність птахів досліджуваних 8 парків становить 4,10 особин на 1 га біотопів. Найвища відмічена у Смілянському (6,67 ос./га), найнижча (2,32 особин) — у Черкаському міському парку. У Монастирищенському міському парку в період гніздування нами відмічено 29 видів птахів, тоді коли у Переяслав-Хмельницькому — всього 7.

Еколого-біотопічна структура орнітофауни парків обумовлюється головним чином флористичною різноманітністю, віком та площею біотопу. Невеликі за площею паркові насадження як правило заселяються видами -синантропами, їх орнітофауна близька до орнітофауни скверів, в той час орнітофауна великих за площею парків (25–50 га і більше) з багатим флористичним складом характеризується переважно чагарниково-лісовими видами.

У міських скверах домінують 2 екологічні групи: кроногніздники і дуплогніздники. Із загальної кількості гніздуючих тут 28 видів цим групам належить 22 або 78,57%. З них кроногніздники представлені 14 (50,00%), дуплогніздники — 8 (28,67%) видами. Решта 3 групи представлені незначною кількістю видів: наземногніздуючі — 2 (7,14%), пов'язані з будівлями — 4 (14,28%). Серед птахів міських скверів найвищу чисельність, як правило, мають види-синантропи, зокрема, горобець хатній (від 1,22 до 3,08 ос./га), горобець польовий (до 3,33 ос./га), голуб свійський (від 1,28 до 5,00), горлиця кільчаста (від 0,82 до 5,00), а також синиця велика (від 0,42 до 1,54), зяблик (від 0,32 до 2,50 ос./га). Названі види характеризуються і досить високим індексом поселення.

Очевидно, слід зупинитись на гніздуванні у скверах воронових птахів, зокрема, грака. Із 11 досліджуваних скверів гніздування цього виду відмічено нами в 4 (ІП=0,36), причому чисельність на гніздуванні спостерігається досить висока — від *9,39* до *21,11* ос./га. Спостереження засвідчують, що наявність у скверах колоній граків є головною причиною низької чисельності або майже повної відсутності інших відкритогніздуючих птахів, навіть такого типового для скверів виду, як кільчаста горлиця. Гніздування сойки відмічено в одному, сороки — у двох, крука — в одному сквері. Гніздо крука знайдене у Тульчинському сквері

(Вінницька область), розташованому на околиці міста, що прилягає до порослої чагарниками річкової долини. В умовах міських скверів і парків воронові птахи будують гнізда на значно більшій висоті, ніж у звичайних природних біотопах.

Птахи приміських лісових зон (всього — 72 види) за способом гніздування об'єднуються у 5 екологічних груп. Домінуючими є кроногніздники, дуплогніздники та наземногніздуючі види. Кроногніздники, зокрема, представлені 27 видами, що складає 37,50%. Цю групи дуплогніздників відноситься 21 вид або 29,16%. Як бачимо, за чисельністю видів ці дві групи птахів досить значні. Наземногніздуюча група представлена 18 видами, що становить 25,00%. Таким чином, ми бачимо, що за видовим складом названі 3 групи птахів складають основу орнітофауни досліджуваних приміських лісових зон — 66 видів із 72 або 91, 51%. Решта дві групи представлені 6 видами (8,34%), в т. ч.: пов'язані з будівлями — 3 (4,17%), норникові — 3 (4,17%). За чисельністю особин у приміських лісових зонах, як правило, домінують славка сіра, синиця велика, гаїчка болотяна, зяблик, дрізд співочий, мухоловка строката, повзик, коноплянка, горобець польовий, сойка, сорока. Серед рідкісних видів відмічені бугай, лебідь-шипун, шуліка чорний, яструб малий, боривітер звичайний, канюк звичайний, припутень, сова сіра, рибалочка голубий, камінка звичайна, синьошийка та ін. Відмічені види мають середню чисельність біля 0,01 особин на 1 га і індекс поселення в межах 0,20.

В цілому слід відмітити, що загальна чисельність птахів у приміських лісових зонах регіону має значні коливання. Найнижча (2,12 особин на 1 га.) зареєстрована у Гайворонській (Кіровоградська обл.) приміській лісовій зоні (лісовий масив представлений однорідним сосняком середнього віку), найвища (5,43 ос./га) у лісовій зоні відпочинку «Степашки» (Вінницька область). Лісовий масив розташований на березі річки, має багатий флористичний склад, добре розвинений підлісок, що створює для птахів відповідні екологічні умови.

Аналогічні висновки можна зробити і при розгляді кількості видів, що поселяються в тій чи іншій приміській лісовій зоні. Нижча чисельність (19 видів) зареєстрована у згадуваній вище Гайворонській приміській лісовій зоні. Найбільшу кількість видів (54) ми відмітили у Тальнівській приміській лісовій зоні «Парк», яка займає площу 406 га і представляє собою виділений під охорону древній лісопарк з річковими долинами, ставками, чагарниковими заростями та галявинами.

Останнє, безумовно, слід враховувати при закладці нових насаджень та проведенні природоохоронних заходів і заходів, зокрема, з охорони птахів у всіх типах деревних урбоценозів.

Висновки

Орнітофауна досліджуваних урбанізованих насаджень в умовах великих та середніх міст правобережного Лісостепу України представляє собою систему стійких орнітокомплексів, сформованих у залежності від конкретних екологічних умов відповідних біотоів, їх флористичного різноманіття та оточуючого середовища.

В дендрологічних парках, міських парках і скверах та приміських лісових зонах регіону нами встановлено систематичне гніздування 90 видів птахів.

За характером гніздування досліджувана орнітофауна поділяється на 5 екологічних груп (кроногніздники, дуплогніздники, наземногніздуючі, норникові, пов'язані з будівлями). Домінуючою є група кроногніздних та наземногніздуюча екологічні групи.

При загальній характеристиці чисельності птахів у біотопах того чи іншого типу ми пропонуємо ввести так званий "індекс поселення" (іп), який є відношенням кількості біотопів, зайнятих певним видом, до їх загальної кількості.

Владышевский Д. В. Изменение птичьего населення в зеленой зоне г. Києва за 30 лет // Орнитофауна в СССР. — Ашхабад, 1969. — Кн. 2. — С. 125–129.
Волянський В. Фауна птахів міста Одеси // Зап. Одеськ. Наук. при УАН Тов-ва. — Одеса, 1927. — № 1. — С. 47–50.
Волянський В. Доповнення до списку птахів міста Одеси // Вісн. природознавства. — Одеса, 1929. — **3**, 1/2. — С. 66–68.
Гавриленко Н. И. Птицы Полтавщины. — Полтава: Изд-во Полтав. Союза охотников, 1929. —132 с.
Гавриленко Н. И. Позвоночные животные и урбанизация их в условиях города Полтавы. — Харьков : ХГУ, 1970. — 139 с.
Горбань И. М. О численности синантропной популяции сойки в городе Львове и методе ее определения // Охрана и воспроизводство птиц пригородных лесов и зеленых насаждений. — Львов, 1992. — С. 17–18.
Губкин А. А. Орнитофауна Днепропетровска и Кривого Рога // М-лн 1-ой Всесоюз. орнитол. конф. — Минск : Наука и техника, 1991. — С. 171–172.
Губкин А. А., Мясоедов О. М., Булахов В. Л. Фактори, опеределякщие видовое разнообразие и численность птиц в условиях промышленного города: Тез. докл. XII Прибалт. орнитол. конф. — Вильнюс, 1983. — С. 61–62.
Гузий А. И. Сравнительная характеристика некоторых городских орнитоценозов Львова и Самбора // 0храна и воспроизводство птиц пригородных лесов и зеленых насаждений. — Львов, 1992. — С. 17–18.
Данилович А. П. Заметки о некоторых птицах г. Киева // Укр. охотник и риболов. — Киев, 1925. — С. 24.
Клестов М. Птахи міста Києва // Жизнь птиц. — Одесса : Изд-во "Все живое". —1995. — № 1. — С. 19–10.
Костюшин В. А. Короткий огляд орнітологічних досліджень в урболандшафтах України // Урбанізація як фактор змін біогеоценотичного покриву. — Матер. конф., Львів–Яремча, 21–23 вересня 1994 р. — Львів, 1994. — С. 38–39.
Костюшин В. А., Фесенко Г. В. Основні завдання орнітологічних досліджень в урболандшафтах України // Урбанізація як фактор змін біогеоценотичного покриву. — Матер. конф. Львів–Яремча, 21–23 вересня 1994р. — Львів, 1994. — С. 39–40.
Кривицкий И. А. К вопросу о характере синантропизации орнитокомплексов пригороднiх и городских зеленiх насаждений Харькова // Охрана и воспроизводство птиц пригороднiх лесов и зеленiх насажлений. — Львов, 1992. — С. 35–39.
Лисецкий А. С. Птиці города Харькова // Синантропизация и доместикация животного населення. — М. : МГУ, 1969. — С. 89–90.
Лопарев С. 0. Орнітофауна населених пунктів центру України та її зміни : Автореф. дис. ... канд. біол. наук. — К. : Вид-во НАН України, 1997. — 25 с.
Микитюк А. Ю. Методические рекомендации по организации учета птиц /ІВА-программа/. — Киев: УООП, 1997. — С. 3–31.
Надточий А. С., Зиоменко С. К. Особенности гнездования мухоловок в. антропогенном ландшафте // Экол. птиц в период гнездования. — Л., 1989. — С. 110–119.
Самофалов М. Ф. К орнитофауне г. Чернигова // Птицы и урбанизированный ландшафт. — Каунас, 1984. — С. 120–122.
Талпош В. С. Птицы населенных пунктов Закарпатской низменности // Вестн. зоологии. — 1974. — № 4. — С. 16–22.
Татаринов К. А. Факторы, обуславливающие процессы синантропизации животных (на примере птиц) // Охрана и воспроизводство птиц пригородных лесов и зеленых насаждений. — Львов, 1992. — С. 96–99.
Ткаченко А. А. Характеристика орнитофауны г. Житомира // Птицы и урбанизированный ландшафт. — Каунас, 1984. — С. 133–134.
Шарлемань Н. В. Список птиц окрестностей г. Киева // Зап. Киев. О-ва естествоисп. — Киев, 1909. — **21**, вып. 1. — С. 183–211.